

4
1922-1943

FASCISMENS ITALIEN

DEN 25. JULI 1943 OPLEVEDE ITALIEN
EKSTATISKE JUBELSCENER, SOM DEM VI
KENDER FRA DEN DANSKE BEFRIELSE.
EN ØJENVIDNEBERETNING FRA ROM LYDER:

”

Alle råbte: 'Fascismen er færdig'. Folk opførte sig som vanvittige. Der var parti-emblemer strøet over alt hvor man færdedes: alle rev dem af deres jakker og smed dem på jorden. Nogle afbrændte portrætter af Mussolini, andre ødelagde fascistiske symboler (...) Mænd og kvinder omfavnede hinanden (...) En æra var slut. To årtier styrtede i grus foran mine øjne.

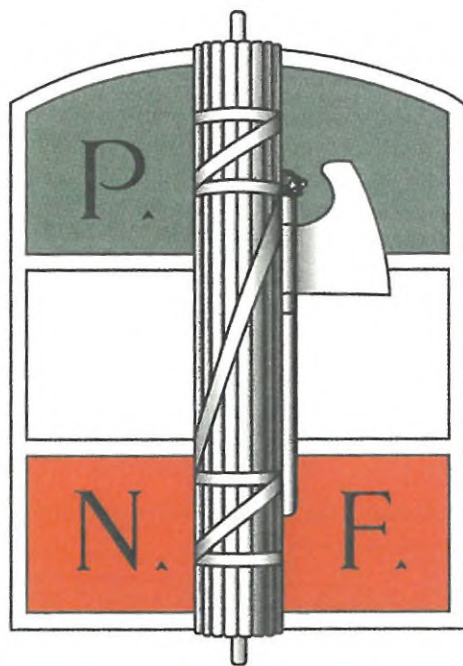
Således sluttede fascismens epoke i Italien. Tyve år med Benito Mussolini (1883-1945) som landets ubestridte leder. På baggrund af denne øjenvindesildring skulle man måske tro, at fascisterne kæmpede mod folkelig modstand og uvilje. Men faktisk var både fascismen og Mussolini særdeles populær. Mussolini endda i et sådan omfang, at der opstod en nærmest religiøs kult omkring ham. Mange italienere havde således været fascist, men det blev hurtigt glemt efter juli 1943, hvor Mussolini blev afsat af det parti, han selv havde været med til at skabe. Men til trods for denne massive opbakning om fascismen, er Italiens kollektive erindring præget af forestillingen om stædige partisaner, der indædt bekæmpede fascismen, og om en befolkning, der støttede op om partisanernes kamp og som kun af tvang og nødvendighed havde haft forbindelse med fascismen.

FASCISME

I perioden fra samlingen i 1860 til tiden efter 1. Verdenskrig havde det italienske projekt i meget høj grad været et forsøg på at skabe *homo italicus*. Det italienske menneske, eller *italieneren*, skulle skabes fra bunden. Denne bestræbelse har hele tiden ligget bag ved Risorgimento. Der er ikke meget

FASCES

Det italienske fascistparti opfattede samlingen af Italien som en tilbagevenden til Romerrigets storhed. Dels af denne årsag, og dels fordi historien således kunne fungere som et samlende element søgte man tilbage til symboler fra den romerske fortid. *Fasces*, der var de romerske embedsmænds symbol på retten til magtudøvelse, er et eksempel. *Fasces* betyder knippe, bundt eller gruppe. Mussolinis første fascistiske grupper var faktisk ikke opkaldt efter dette symbol – oprindeligt betød det blot "gruppe". Den fascistiske hilsen, med strakt arm, har man til gengæld taget fra en historisk film af Gabriele D'Annunzio (se kap. 3), der på mange måder var en forløber for Mussolini. Den romerske hilsen opfandt D'Annunzio til filmen og den har intet historisk forlæg.

ide i at samle et land geografisk, hvis man ikke også kan få samlet befolkningen til en fælles enhed.

Hvad der ikke lykkedes i perioden efter samlingen af Italien, havde fascismen til gengæld succes med. Fascismen formåede at skabe en fælles identitet og et fælles mål for Italien.

Fascisternes ideologi var baseret på ideen om et folkeligt fællesskab mellem alle italienerne, men det var nødvendigt at gå tilbage til antikken, for at finde historie og symboler, som hele folket kunne føle ejerskab over. Mangel på et fælles sprog, en fælles kultur og en fælles erindring fremtvang den fascistiske genopdagelse af det gamle Roms symboler, fx det gamle romerske

FASCISME

Fascisme er en italiensk opfindelse, skønt både Spanien, Tyskland og en lang række andre lande senere og med forskellige varianter skulle skabe stater med udgangspunkt i denne ideologi. I republikken Rom, der ganske vist formelt set havde visse elementer af det, vi i dag forstår ved et demokrati, var magten i realiteten samlet på ganske få hænder. Magten lå hos de romerske embedsmænd, der havde forskellige områder, beføjelser og titler som fx prætorer eller konsuler. Demokratiet bestod i at disse embedsmænd faktisk var valgt af folket, om end en noget mindre del af folket end vi er vant til i vore demokratier. Når embedsmændene kom gående eller kørende gennem Rom, gik der foran dem et antal *liktorer*, der var en slags vægtere eller politi. Disse bar *fasces*, som var symbolet på embedsmændenes magt – på samme måde som scepter og rigsæble er tegnet på europæiske kongers magt. Og på samme måde som staven med ørnen på toppen var tegnet på en romersk generals myndighed.

Mussolini dannede i 1921 fascistpartiet: *Partito Nazionale Fascista* (PNF). Partiet var et besynderligt sammenrend af folk fra forskellige grupper. Særligt tre grupper udgjorde fundamentet.

Den første gruppe var resterne af en tidligere gruppering fra 1919 som Mussolini havde stået i spidsen for under navnet *Fascisti Combattimento* (Kampgrupperne), en paramilitær, venstrefløjsgruppe med et sløret

mål om en voldelig omstyrtning af staten på plakaten. Et anti-parti, der da også ved valget den 11. november 1919 kun opnåede knapt 5000 stemmer. Og det til trods for at den verdenskendte dirigent Arturo Toscanini (1867-1957) var opstillet. Det var ved dette valg at fascismens verdensberømte symbol *il fascio littorio* skabtes. Symbolet var en reference til den franske revolution, der havde gjort symbolet til deres – som en hyldest til den romerske republik.

Den anden gruppe var Futuristerne under ledelse af Filippo Marinetti (1876-1944). Futuristerne var først og fremmest en kunstnergruppe med et kunstnerisk manifest, der dyrkede det nye, maskiner, fart, industri, stål – men også volden som rensende kraft. Den sidste gruppe, og den mest betydningsfulde var de italienske *Arditi*, en militær elitegruppe fra 1. Verdenskrig, der skulle foretage operationer dybt inde bag fjendens linjer. Deres missioner var livsfarlige og deltagerne altid potentielle selvmordskandidater. En del af gruppens symbolik blev senere overtaget af fascistpartiet, ligesom også kampråbet "a noi!" blev overtaget. Det betyder "os" eller "til os" og var oprindeligt svaret på spørgsmålet "Hvem tilhører sejren?", men blev efterhånden blot et fascistisk kampråb. Hertil kom et sammenrend af mindre grupper, typisk voldelige, skuffede og desillusionerede over udfaldet af 1. Verdenskrig og med vanskeligheder ved at vende tilbage til civilsamfundet.

symbol på statsmagten *fasces* i et forsøg på at skabe en fælles historie om Italien og italienerne.

Benito Mussolini og fascistpartiet var af den opfattelse, at hvis Italien skulle nå sin historiske skæbne som Europas ledende kulturelle og politiske lys, så skulle det ske i kraft af en fælles anstrengelse, hvor hele folket stod sammen om ét mål. Fascistpartiets rolle var at udtrykke hele folkets vilje. Denne opfattelse af partiets rolle gjorde det i sig selv vanskeligt at være italiener og antifascist på samme tid. Når et enkelt parti taler på vegne af hele folket, eller hævder at gøre det, er det meget vanskeligt at skabe opposition til dette parti. I så fald tilhører man jo ikke Folket og taler netop imod Folkets vilje. Alle de store fascistiske eller autokratiske bevægelser i det 20. århundredes Europa (i Tyskland, Italien, Sovjet og til dels Spanien) forstod netop at udnytte denne mekanisme. Til at formulere denne folkevilje, kræves en enkelt mand, der er i en særlig kontakt med folket. Allerede i 1904 havde en italiensk politiker beskrevet en sådan ideel folkelig leder: *han er ét med fædrelandet, som mystikeren er det med Gud ... Han er en fører og en høvding ... Han må være som den søjle af ild, der førte Jehovas folk gennem ørkenen. Han må lede vejen og udpege målet ... en pilot med jernnæver og tigerøjne, hvis skæbne det er at føre sit folk til en højere skæbne.*

MUSSOLINI OG VEJEN TIL MAGTEN

Mange italienere opfattede 1. Verdenskrig som krigen, der endelig ville forløse Italiens potentiale og fuldende den proces som Risorgimento-perioden påbegyndte: at gøre Italien til en samlet nation, blandt de stærkeste og politisk mest potente i Europa.

Mange steder i samfundet bredte skuffelsen, frustrationen og bitterheden sig over resultatet af krigen og over, at Italien som sejrherre ligefrem så ud til at blive en mindre nation med afståelse af landområder. Italienerne følte, at de havde vundet krigen, men tabt freden. Nationalistiske politikere, elitesoldater, radikale kunstnere, republikanere og socialister – alle ønskede de på forskellige måder et radikalt brud med den bestående orden. Mussolini samlede dele af disse forskellige grupper, og sammentømrede dem til ét parti, Det italienske Fascistparti (PNF: *Partito Nazionale Fascista*). PNF var skabt på grundlag af et oprindeligt socialistisk, revolutionært, republikansk program, men blev snart mere nationalt og konservativt orienteret, en udvikling man også senere så i det parti som Adolf Hitler (1889-1945) skabte i Tyskland, NSDAP.

Europa var i årene umiddelbart efter 1. verdenskrig præget af uroligheder, social utryghed og en politisk ustabilitet, hvor alt syntes at kunne ske. I Tyskland så det en kort periode ud til, at det kunne komme til en kommunistisk revolution. I Italien blev de to første år efter krigen kendt som *il biennio rosso*, de to røde år. Massiv arbejdsløshed og økonomisk krise førte flere steder til dannelsen af arbejdsråd efter sovjetisk forbillede, og frygten for en kommunistisk magtovertagelse gav fascistpartiet medvind.

I løbet af 1920 oplevede Fascistpartiet en succes, som kom bag på selv Mussolini. I december 1919 havde partiet ca. 20.000 medlemmer, men allerede fem måneder senere var tallet næsten 200.000.

Der var altså tydeligvis et behov i Italien for et fascistparti. Mange meldte sig ind i partiet i begejstring over de elementer, som partiet var modstander af. Partiet var fx modstander af kapitalismen, dvs. den liberalisme, som forarmede mange almindelige bønder, arbejdere og borgere i Italien ved at samle kapitalen på få hænder uden at sikre eksistensen for de, der ikke besad jord eller kapital. Partiet var imidlertid i ligeså høj grad modstander af kommunismens radikalt nye projekt, der med sin afvisning af alt bestående forekom mange utrygt og kaotisk. Desuden optrådte kommunisterne mange steder både voldeligt, brutalt og med en hensynsløs flokmentalitet. Romanen "Mussolini-kanalen" (2010) af den italienske forfatter Antonio Pennacchi, en stor, sprælsk familiekrønike, beskriver netop nogle italienske bønders vej til fascisme – ikke fordi de var onde eller tilhængere af diktatur, men fordi de blev presset af herremanden på den ene side (han tager deres kreaturer og snyder når der skal betales udbytte) og kommunistpartiets kollektive diktatur på den anden (partiet kræver at familien ansætter arbejdsløse fæstere, hvilket de ikke har råd til).

Ved valget i 1921 var uroen stor, og frygten for en kommunistisk revolution fortsat nærværende. Premierministeren, den rutinerede Giovanni Giolitti (1842-1928), håbede at kunne dæmme op for uroen ved at indgå i valgforbund med bl.a. Mussolini, for at forhindre socialisterne i at få et flertal. Dette valgforbund, Nationalblokken, betød at Mussolini og fascistpartiet satte sig på 35 af parlamentets 535 pladser.

1922

MARCHEN MOD ROM

Italienerne tilsluttede sig i stigende grad fascistpartiet, efterhånden som de mistede tilliden til, at det eksisterende parlamentariske demokrati,

kunne løse landets problemer. Efterkrigstidens fattigdom og opløsning af strukturer, samt horder af hjemvendte og utilpassede soldater medførte en voldsbølge og det italienske folk længtes efter en statsmagt, der kunne tøjle denne vold. Netop en sådan magt syntes Mussolinis parti at være garant for. Det paradoksale var, at fascistpartiet selv anvendte vold i ekstrem grad som politisk virkemiddel. Partiet foranstaltede optøjer, afbrændte politiske modstanderes ejendom, sendte tæskehold af sted til fx politiske demonstrationer etc. Mest kendt blev fascistpartiet for en helt særlig form for ydmygelse af politiske modstandere, præster eller folk, der bare generede dem i almindelighed: nemlig at tvinge personen til at nedsvælge op til en liter såkaldt amerikansk olie – en vegetabilsk olie (ligesom madlavningsolie), der udover at være meget kvalmende at sluge, også virker som et meget kraftigt og smertefuldt afføringsmiddel. Præsterne og den katolske kirke i det hele taget skulle dog snart få et bedre forhold til fascisterne, selvom partiet oprindeligt opfattede kirken som en modstander.

Ledelsen i fascistpartiet havde reelt ingen kontrol over den fascistiske voldsudøvelse, selv når de nu og da forsøgte at hæmme den. Men for befolkningen var det samlede billede, at volden i samfundet bedst ville kunne stoppes af en stærk mand.

Centralt i bestræbelsen på at nå magten var de planer om en march mod Rom, der begyndte at brede sig i partiet i efteråret 1922. Forestillingen var heroisk: alle gode fascistiske kræfter skulle i fællesskab og iklædt sorte skjorter marchere taktfast mod Rom, kræve magten og indføre det nye samfund. Også Garibaldi og Mazzini havde jo forsøgt at erobre Rom, sagde Mussolini i en tale til sine tilhængere i oktober 1922, og fortsatte:

Når Mazzini og Garibaldi tre gange forsøgte at nå Rom og når Garibaldi stillede sine rødsjorter i det tragiske og ubønhørlige dilemma: Rom eller døden, så betyder det at for risorgimentoens mænd havde Rom en essentiel rolle af altoverskyggende betydning at spille i den nye italienske nations historie. Lad os derfor vende vore tanker til Rom, som er en af de få store åndelige byer i verden, en by af rene hjerter og uden had og forbitrelse....og det er vores plan at gøre Rom til en by gennemsyret af vores ånd, en by rensset og desinficeret for alle de elementer, der har besudlet den og trukket den ned i sølet. Vores mål er at gøre Rom til det bankende hjerte, den rensende ånd i det imperium som vi drømmer om at Italien skal blive.

SORTSKJORTER

De fascistiske sortskjorter var en paramilitær organisation under Fascistpartiet hvis officielle navn var *Milizia Volontaria per la Sicurezza Nazionale* (MVSN, "Frivilligt militær for den nationale sikkerhed"). På italiensk kaldtes de også ofte blot *squadristi*. Efter 1923 blev sortskjorterne hele kongerigets hjælpepoliti.

De gik klædt i sorte uniformer og havde svoret en troskabsed til Mussolini. Førstnævnte inspireret af militærets elitetropper *Arditi*, og sidstnævnte af de romerske hærføreres praksis med at lade soldaterne sværge troskab direkte til dem. Sortskjorterne var kendt for deres brutalitet og voldelige metoder, som de særligt anvendte over for alle, der betragtedes som modstandere af Mussolini eller fascismen. Særligt

frygtede blev de for deres praksis med at brænde politiske modstanderes kontorer ned, omringe deres fjender på gaden og tæve dem med køller eller tvinge dem til at nedsvælge store mængder af amerikansk olie. I 1943 opløstes organisationen i praksis, da den blev indlemmet i den ordinære hær.

Grupperne af *squadristi* var i begyndelsen uden for Mussolinis direkte kontrol, og udgjorde dermed en ukontrollabel magtfaktor. De lokale *squadristis* blev styret af lokale fascistledere, kaldet *ras*. Ordet *ras* stammede egentlig fra den første etiopienskrig, hvor det betegnede lokale ledere (jf. Haile Selassies navn *Ras Tafari*). Det var derfor en påtrængende opgave for Mussolini at få tæmmet disse *squadristi*, og mindske selvstyret for de lokale *ras*.

Marchen til Rom fandt sted fra 22. til 27. oktober 1922, og bestod i første omgang af en mobilisering af de spredte fascistiske grupper. Det gik ikke så godt som ventet. Dels var der nogen uro for hvordan konge og regering ville reagere – dels var det dårligt vejr, koldt og regnfuldt. Alt i alt mødte kun omkring 16.000 såkaldte *squadristi* (uniformerede og organiserede medlemmer af fascistpartiet) op i indre Rom, og det var langt færre end man havde håbet. Man havde på forhånd blæst marchen stort op og krævet at premierminister Luigi Facta (1861-1930) skulle gå af. Den 29. oktober stod det klart at selv en beskeden militær indgriben ville kunne afværge truslen. Da Facta så hvor lille den fascistiske styrke var, bad han kongen Victor Emanuel 3. (1869-1947) underskrive den militærordre, der ville have muliggjort regeringens kontrol over situationen. Til Factas store overraskelse nægtede kongen at skrive under og bad i stedet Mussolini om at danne regering. Historikere diskuterer fortsat hvad kongens bevæggrunde kan have været. Muligvis frygtede han en borgerkrig mellem fascister og anti-fascister, måske overvurderede han Mussolinis styrke eller han havde ganske enkelt sympati for Mussolinis projekt og tiltro til Fascistpartiets evne til at skabe fred og stabilitet.

Marchen mod Rom forblev central i Fascistpartiets mytologi. En ny tidsregning, *Era Fascista*, regnedes fra den 28. oktober 1922. Den blev indført som officiel tidsregning (sideløbende med den traditionelle kirkelige) fra 1927.

1924 VALGET

Da kongen i oktober 1922 overlod regeringsmagten til Mussolini, sad der som nævnt kun godt 35 fascister i det italienske parlament. Mussolini udførte en ministerliste med blot tre fascister. Dette politiske mådehold var taktisk klogt. De ledende og ældste fascister rasede, men til gengæld blev regeringen godt modtaget af både befolkning og parlament. Det virkede trygt, at Mussolini fremlagde en behersket ministerliste – og desuden holdt en åbningstale med løfter om fred og samarbejde.

For at få mere styr på sit bagland, nu hvor han var regeringsleder, forberedte han organisatoriske ændringer. I spidsen for partiet var nu det Fascistiske Storråd med medlemmer, der alle var udpeget af Mussolini. Rådet havde primært en rådgivende funktion i forhold til formanden for rådet: Mussolini.

Med de få mandater bag Fascistpartiet i parlamentet var situationen dog ikke hverken politisk eller parlamentarisk langtidsholdbar. Mussolini var nødt til at udskrive valg. Valget blev afholdt 6. april 1924 og blev en vold-

FASCISTISK PROPAGANDA

Ved valget i 1924 spillede fascistpartiet på frykten for kommunismen og den utæmmede kapitalisme. Fascismens styrke var i det hele taget dens italesættelse af de trusler som det italienske folk skulle beskyttes imod. Som man ser på denne propagandaplakat fra 30'erne blev der til kommunisme og kapitalisme senere tilføjet frykten for jøder og frimurere. Mange mennesker var utrygge ved særligt den kommunistiske bevægelse – og fascistpartiet fik i 1924 en jordskredssejr, hvor de fik næsten 10 gange så mange pladser i parlamentet som det næststørste parti. At valget var præget af både vold og manipulation fra fascistisk side, skal ikke skygges for at der var en reel og enorm opbakning til partiet i befolkningen.

som magtdemonstration af fascistisk popularitet. Partiet vandt 374 pladser ud af 535. Det næststørste parti vandt blot 39. Ganske vist var valget, særligt i landdistrikterne, præget af fascistisk vold og manipulation, men der er næppe tvivl om, at valgresultatet afspejlede en reel og massiv opbakning til partiet.

Allerede fra sin første tale i parlamentet nedtonede Mussolini det kaotiske, militære og revolutionære i sit program til fordel for forsikringer om at han ville skabe fremgang, udvikling og stabilitet. Mussolini vidste, som alle revolutionære før ham, at vil man magten, og vil man beholde den, er det fornuftigt at have borgerskabets opbakning. Regeringen var konservativ, og befolkningen accepterede den måde fascistpartiet var kommet til magten på, fordi man havde tillid til, at der nu ville komme mere fred og stabilitet. Paradoksalt nok stoppede den fascistiske vold ikke, men mange accepterede nødvendigheden af denne i en overgangsperiode. Politiet greb ikke ind, når sortskjorter overfaldt modstandere – de satte lighedstegn mellem regering

FUTURISME OG VOLDSROMANTIK

I perioden efter 1. Verdenskrig opstod bevægelsen futurisme i bl.a. Italien og Rusland. Futurisme var en bevægelse i kunsten, men også en særlig begejstret indstilling til det moderne, til fart, teknologi, vold og støj. Den italienske digter Filippo Tommaso Marinetti (1876-1944) stod i spidsen for bevægelsen i Italien, og blev senere tæt knyttet til Mussolini. Han betragtede krigen og volden som et positivt udtryk for det moderne, for fremskridt. Inden for kunsten dyrkede man derfor farten og teknikken, jf denne bogs forside, en illustration lavet af Tullio Crali (1910-2000) med titlen "Før faldskærmen åbner sig" (1939).

Fascismen følte sig åndeligt beslægtet med den futuristiske bevægelse, med dens kompromisløse dyrkelse af volden som virkemiddel og af den moderne fascination af fart, stål, støj og teknik. En af de oprindelige grupper, som Mussolini rekrutterede medlemmer fra, da han dannede fascistpartiet 1921, var det italienske elitekorps *Arditi* (de dristige), der under 1. Verdenskrig udførte særligt farlige og spektakulære kommandooperationer. De gik klædt i en særlig sort uniform og dyrkede i det

hele taget en yderligtgående dødkultur, med symboler og slagsange. Også denne gruppe var helt i tråd med futurismen. For arditierne var krigen en ubetinget positiv oplevelse, en intens oplevelse af liv og dyrkelsen af et maskulint fællesskab. Såvel arditiernes tøj som symbolik skulle blive en inspirationskilde til fascistene senere.

Ganske vist var det nutiden og det moderne, der tændte futurister, arditier og tidlige fascistere, men fortiden var også i spil. Det var her man hentede sine fortællinger, sine myter, sine helte, sine forbilleder og i det hele taget hele sin åndelige ballast. Futurismen var anti-autoritær, anarkistisk og modstander af staten og alle former for samarbejde mellem statslige institutioner. Hvor fascismen altså hentede sin æstetik, sin stil, sin retorik og sin voldsfascination fra futuristerne, var det anti-autoritære og anarkistiske noget, man måtte skære bort, da man blev regeringsbærende parti. Dette viste man bl.a. ved at omfavne kirke og konge. Det skabte stor modstand blandt nogle fra den gamle garde, men det var nødvendigt for at kunne blive et sandt Folkeparti.

og sortskjorter og antog at enhver fascistisk voldshandling var sanktioneret af regeringen.

Kun et enkelt system uden for fascistpartiets direkte magt blev tolereret: den katolske kirke. Efter at fascistpartiet var kommet til magten, havde man nedtonet sin oprindelige modvilje mod kirken og omfavnet denne fremfor at bekæmpe den. Partiet afsluttede dermed 50 års konflikt mellem den italienske stat og pavestaten. En stor diplomatisk bedrift. Mussolini var ganske klar over, at personkulten omkring ham ikke kunne eksistere, hvis han kom i konflikt med kongen eller paven. Det ville splitte befolkningens loyalitet, og gøre det umuligt for Mussolini at fremstå som den samlende nationale figur. Så op gennem 1920'erne gjorde Mussolini meget for at tilnærme sig kirken, ligesom kirken også i stigende grad omfavnede fascistpartiet, som den betragtede som et værn imod værre alternativer. Da begge parter havde brug for hinanden, forstod kirken også at presse fascistpartiet i en stadig mere kristen og borgerlig retning. Den katolske kirke og dens værdier havde bedre vilkår end de seneste 50 år, og forholdet var om ikke ligefrem varmt, så dog lunkent. Højdepunktet i forbrødringen mellem den italienske stat og Vatikanet var underskrivelsen af Lateranpagten 11. februar 1929. I denne traktat anerkendte de to stater hinanden gensidigt og katolicismen blev anerkendt som Italiens statsreligion.

Det nære forhold mellem kirke og stat varede ved i hvert fald frem til slutningen af 30'erne, hvor Mussolinis stigende afhængighed af Tyskland og indførelsen af de italienske racelove for jøder gjorde forholdet mere anstrengt.

Måden hvorpå Mussolini viste politisk mådehold, da han overtog magten, og måden hvorpå han forkastede sin hidtidige modstand imod kirken, viser hvor dreven og dygtig en politiker Mussolini var. Han var eminent til at læse det politiske spil og han havde en god fornemmelse for folkestemningen. Han gik gerne på kompromis, hvis det var til hans langsigtede fordel, og det var i høj grad medvirkende til at han kunne sidde som øverste leder i 20 år.

1924

MATTEOTTI-AFFÆREN

Ikke alle var begejstrede for det nye styre. Kommunisterne og socialisterne forsvandt ikke blot fordi fascistpartiet overtog magten. Italien var fortsat ideologisk splittet, men af forskellige årsager var det vanskeligt at udtrykke socialistiske sympatier. Dels fordi fascisterne forfulgte politiske modstan-

dere, dels på grund af en nationalistisk retorik, der gjorde anti-fascister til anti-italienere. Det kosmopolitiske og universelle ved særligt kommunismen gjorde det svært at kæmpe imod denne retorik. Og endelig spillede et meget menneskeligt træk ind: italienerne ville hellere være med i et succesfuldt fascistisk projekt end i et kuldsejlet socialistisk.

Socialisternes leder, Giacomo Matteotti (1885-1924) var en højrøstet kritiker af Mussolini og fascistpartiet samt af en ny valglov, der automatisk gav absolut flertal til det største parti i parlamentet. Efter valget 6. april 1924 holdt Matteotti en flammende tale, hvor han anklagede fascisterne for brug af vold og svindel i forbindelse med valgene. Under hele talen blev der råbt forbandelser og trusler mod Matteotti fra regeringens pladser. Da Matteotti efter talen satte sig ned blandt sin gruppe, smilede han forsigtigt til dem og sagde lavmælt: *Så kan I godt arrangere min begravelse*. Matteotti havde et særdeles godt ry, også internationalt, og hans tale havde potentialet til at skabe store problemer for regeringen, særligt fordi det han sagde var sandt. Den 10. juni blev Matteotti bortført af maskerede mænd, på vej til parlamentet. Han blev kørt bort i en bil og senere stukket ihjel. Politiets undersøgelser viste at højtstående fascister var dybt involveret.

Hverken fascistpartiet eller Mussolini var rutinerede nok til at afværge katastrofen og få plantet alternative beviser eller stoppet undersøgelsen i tide. Selvom Mussolini aldrig ville blive direkte knyttet til mordet, frygtede han for sit politiske liv. Han nægtede hårdnakket nogen forbindelse med mordet, og den offentlige mening synes at have været villig til at tro ham. Folket godtog så at sige Mussolinis *verità* (jf. kap. 1 om italienerne). Konsekvensen ville være uoverskuelig hvis landets øverste leder, hos hvem man havde investeret alle forhåbninger om fred og stabilitet, skulle være skyldig i brutalt at eliminere sine politiske modstandere. I en tillidserklæring i senatet den 26. juni 1924 fik regeringen støtte fra 225 stemmer (kun 21 stemte imod), og Mussolini var reddet i første omgang. Men fra både politiske støtter og modstandere kom der i løbet af efteråret stigende modstand imod at have en statsleder siddende, som tilsyneladende ikke på overbevisende måde kunne fjerne mistanken om involvering i et politisk mord. Og i december var støtten til Mussolini så lille, at partiet overvejede at fjerne ham.

1925

DIKTATURETS INDFØRELSE

Mussolini lignede en færdig mand ved indgangen til 1925. Men han viste her, som ved andre lejligheder, at hans flair for politisk teater var uovertruffen.

Fascistpartiet var præget af to fløje. Én fløj ønskede en gradvis overgang til fascisme præget af reformer af det politiske liv. Denne fløj betragtede mordet på Matteotti som et primitivt og uacceptabelt politisk magtmiddel. Den anden fløj ønskede en revolutionær og voldelig overgang til fascismen og kritiserede Mussolini for ikke rent ud at erklære, at mordet var udtryk for hvad der ville ske med fascismens fjender.

Presset fra begge sider holdt Mussolini en tale til parlamentet den 3. januar 1925 (se kilde 14).

Med talen valgte Mussolini side til fordel for den revolutionære og voldelige fraktion af fascistpartiet. Han understregede at volden var fascismens mål og middel – men at fascismen også var en positiv kraft. Han påtager sig i talen personligt skylden for alle de dårligdomme, som fascistpartiet beskyldes for, men peger samtidig på, at når han selv tager ansvaret for dårligdommene, så er alle de positive ting ved fascismen ligeledes Mussolinis personlige fortjeneste:

Her, foran denne forsamling og foran hele den italienske nation, erklærer jeg at jeg, og jeg alene, påtager mig det politiske, moralske og historiske ansvar for alt hvad der er sket.

Og senere i samme tale:

Hvis fascisme blot har været amerikansk olie og køller og ikke selve blomsten af den italienske ungdoms lidenskab, så er skylden min!

På dette tidspunkt kogte salen af begejstring. Dette skyldes nok især Mussolinis karisma som taler, men også at det politiske liv endelig fik en klar udmelding om fascistpartiets hensigt. Hermed var den politiske usikkerhed og utryghed, der havde præget det seneste halve år ovre. Hvad nogle forventede ville blive en afskedstale, blev nu en genrejsningstale – ja, mere end det. Det blev den tale, der klart erklærede Italien som et fascistisk diktatur og Mussolini som manden, der ville lede det.

Senere samme år indførtes det totale diktatur i praksis i Italien. Den 24. december 1925 vedtog parlamentet en lov, der gav regeringschefen, altså Mussolini, retten til selv at udstede love uden parlamentets godkendelse.

Året efter var Mussolini udsat for et mordforsøg. Det blev anledningen til et forbud imod alle oppositionspartier, genindførelse af dødsstraffen samt anvendelsen af internt eksil for alle kritikere af styret. I 1928 blev PNF (fascistpartiet) det eneste tilladte parti i Italien, men da var såvel den interne som den eksterne opposition for længst forstummet.

Mussolini skulle aldrig glemme, hvor udsat han havde været i efteråret 1924, hvor tæt han var på at miste magten, og hvor mange i fascistpartiets kulisser, der havde været parate til ikke blot at svigte ham, men også selv at overtage styringen. Som en delvis konsekvens af den krise, som Matteotti-affæren havde medført, opbyggede Mussolini og kernen omkring ham en personkult, der i de næste knapt 20 år skulle løfte Il Duce til guddommelige højder. Men personkulten var ikke kun iscenesat af fascistpartiet. Den var også udtryk for et behov for noget at tro på. Som en højtstående fascist udtrykte det: Mussolini er den eneste holdbare myte, der er tilbage for italienerne at tro på.

MUSSOLINI A FRONTE

Bauhaus-kunstneren Xanti Schawinsky (1904-1979) har portrætteret Mussolini på denne berømte valgplakat fra 1934. Billedets budskab, det store Si (Ja) er en henvisning til den særlige valgform, hvor kun Fascistpartiet kunne stille op. Man kunne så stemme Si eller No. Valgsejren var overvældende, idet Fascistpartiet fik 99,84% af stemmerne (altså ja-stemmer). Mussolinis krop udgøres af en folkemængde symboliserende det italienske folk. Mussolini er således hovedet på den italienske krop. Plakaten er lavet i anledning af 12-årsdagen for den fascistiske revolution. Billedet er et godt eksempel på at den moderne kunst og avantgarden ikke var i et modsætningsforhold til fascismen, som de var til nazismen. Bauhaus-skolen, som Schawinsky var et centralt medlem af, var tidens mest banebrydende inden for arkitektur, billedkunst og grafisk design. Schawinsky valgte dog at flytte fra Italien i 1936.

IL DUCE PROFIL

Billedkunstneren Renato Bertellis (1900-1974) mest berømte værk er uden tvivl denne *profilo continuo* eller 'uendelighedsprofil' af Mussolini. Uanset hvordan den vender ser man altid en dobbelt profil af il Duce.

Den var særdeles populær i sin samtid og er lavet i en uendelighed af variationer, hvilket man hurtigt selv kan konstatere ved en billedsøgning på google.

Parti-toppen kunne godt se fornuften i at hæve Mussolini til ufejlbarlighedens højder. På den måde kunne man få en leder, der ikke var berørt af de mange fodfejl, der var begået i bevægelsens start. Denne strategi havde bevægelsen så stor succes med, at det senere i 1930'erne blev en almindelig forestilling blandt folket, at Mussolini var uvidende om fattigdommen, volden og den vilkårlige retspraksis. Alt dette, sagde man, var Mussolinis uduelige medhjælperes skyld – og hvis blot Mussolini vidste det, ville han gribe ind. Selv når der var tale om en dårligt vedligeholdt vej eller en bil, der kørte over for rødt hørte man igen og igen en af de mest kendte fraser i samtiden: *se lo sapesse il Duce* – hvis blot il Duce vidste. Usikkerheden og de forskellige ideologier, der kæmpede om magten på den europæiske arena, ofte med voldelige midler, gjorde at Mussolini kunne iscenesættes som en frelserfigur hjemme i Italien, der kunne skærme landet imod særligt kommunisme og kapitalisme. De mange mordforsøg rettet imod Mussolini gjorde kun figuren så meget større: ikke blot en helt, der beskyttede landet, men en martyr, der værnede om italienerne med sit eget liv og sin egen krop.

DEN FASCISTISKE ØKONOMI

Fascismens periode var på mange måder en succes, målt med sine egne kriterier, særligt de første 10 år. Hvad der ikke lykkedes for hidtidige italienske ledere, nemlig at få Italien samlet til ét folk i én nation med én vilje lykke-

des i vid udstrækning for Mussolini. *Homo italicus* blev faktisk skabt op gennem 1920'erne og den gamle samlingsdrøm fra risorgimentoens tid blev opfyldt. Mussolinis evne til at tale på folkets vegne, blandt andet pga sin evne til at fremstå som simpel bonde og politisk frelserfigur på én gang, gør ham til en enestående politisk figur i italiensk historie. At Italien så hverken var frit eller demokratisk og at modstandere af regimet var i direkte livsfare under Mussolini er en ganske anden sag. Italien var, målt med fascistiske alen, en succes i begyndelsen af 1930'erne, også efter mange almindelige italieneres opfattelse.

Økonomien var i bedring oven på efterkrigstidens krise. Produktionen steg fra slutningen af 1920'erne og op gennem 30'erne, særligt i den tunge industri, som tilfældet også var i de to andre store diktaturstater i Europa, Tyskland og Sovjet. I modsætning til disse lande overvurderede den italienske stat dog generelt sin egen produktive og økonomiske styrke. Og for den almindelige befolkning medførte bedringen i økonomien ikke stigning i realløn. Tværtimod steg priserne ofte hurtigere end lønnen, men statens kontrol over fagforeningerne betød at der forblev ro på arbejdsmarkedet.

Krakket på børsen i Wall Street i 1929 i USA berørte alle økonomier, også den italienske, men effekten var, set udefra, mindre end i mange af de øvrige europæiske økonomier. Ligesom den sovjetiske var den italienske økonomi i 1929 delvist statsstyret. Det var derfor muligt at fremtvinge en produktionsfremgang i sværindustrien – naturligvis på bekostning af reallønnen og de generelle udviklings- og velfærdsmæssige områder i samfundet – til trods for krisen i 1929. Men med den kommandostruktur, der karakteriserede italiensk økonomi, kunne Mussolini reagere hurtigt på krisen. Der blev iværksat en række offentlige anlægsarbejder, der holdt gang i økonomien og skabte arbejdspladser. På den måde var krakket i 1929 medvirkende til at give et positivt billede af fascismen i Europa. Mange europæiske økonomier brød sammen eller blev stærkt svækkede – kun Italien klarede sig nogenlunde uskadt igennem, en succes som fascismen fik æren for.

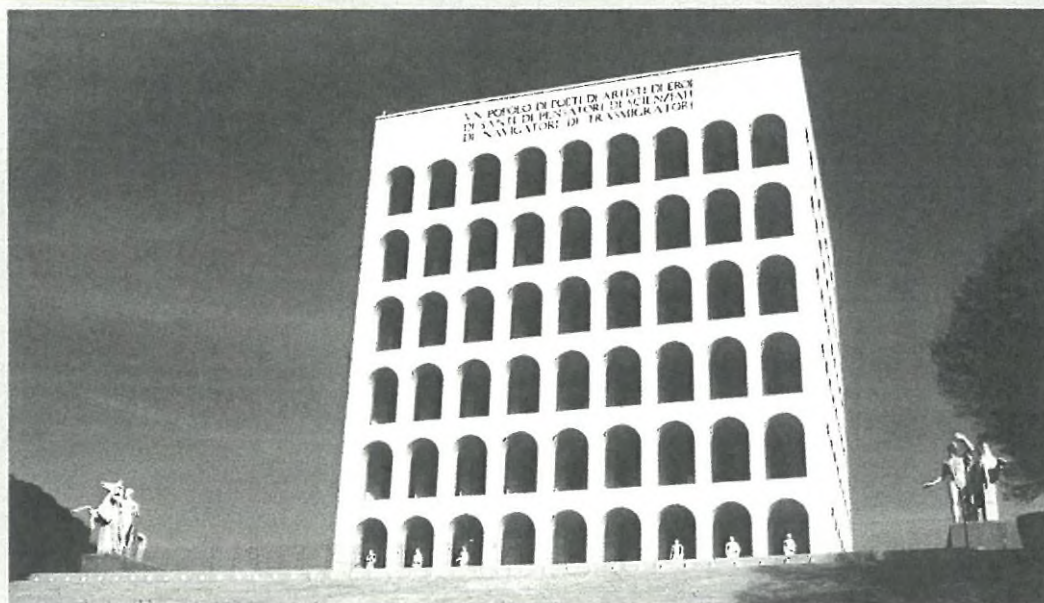
Paradoksalt nok var Italien faktisk delvist skyld i krakket, da de sammen med Frankrig kunne prale af en hvedehøst så stor at kornpriserne på verdensmarkedet faldt drastisk, hvilket var en af de mindre faktorer, der medvirkede til landbrugskrisen og krakket i USA.

Set udefra var Italien i perioden frem til midten af 1930'erne en succes. Der var politisk ro, økonomisk stabilitet og ingen udsigt til at den usikkerhed, man havde oplevet under *biennio rosso* ville gentage sig og Italien blev af omverdenen og sig selv opfattet som en samlet og stolt nation. Billedet af

en succesrig nation i fremgang blev styrket af en række storstilede projekter. Rom undergik en gennemgribende forvandling og blev gennemskåret af brede boulevarder, så den kunne fremstå som den verdensby, den skulle være. Det store eliteprojekt EUR, der var en helt ny bydel i Rom, oprindeligt planlagt til verdensudstillingen i 1942, står endnu som et monument over det fascistiske Italiens selvforståelse.

Den italienske økonomis styrke blev dog generelt overvurderet af den italienske stat. Først i slutningen af 1930'erne gik det op for selv Mussolini, at Italien slet ikke havde samme militære kraft som Tyskland, og at man ingen chancer havde for at opnå det. Mussolini var chokeret da han på sine statsbesøg i Tyskland indså hvor enorme produktionskræfter Tyskland var i besiddelse af. Men da havde man allerede knyttet sig så stærkt til Tyskland, at det skulle vise sig umuligt ikke at følge med ind i Hitlers krig. Og på dette tidspunkt havde Mussolini nået at engagere Italien i to andre krige, der skulle svække den italienske økonomi alvorligt.

I 1935 angreb Italien Etiopien, en krig, der kom til at koste det samme

EUR, ROMS 'FASCISTISKE' BYDEL

EUR (Esposizione Universale di Roma) var en bydel, der blev bygget i udkanten af Rom, med henblik på verdensudstillingen i 1942. Bydelen skulle være et bevis på hvad Italien formåede og et symbol på det fascistiske Italiens storhed. Bydelen er et klas-

sisk eksempel på fascistisk arkitektur, med sine store, kolde flader, men samtidig et vidnesbyrd om det nære forhold fascismen i sit formsprog havde til den progressive og moderne del af arkitekturens strømninger, særligt Bauhaus-skolen, som EUR er stærkt præget af.

PROPAGANDAFLAKAT

Anti-fascistisk propagandaplakat fra den spanske borgerkrig. Skønt Folkeforbundet havde forbudt dets medlemmer at blande sig i konflikten, fik Francos styrker massiv hjælp fra specielt Tyskland og Italien. Tyskland benyttede lejligheden til at afprøve materiel og taktik – Italien til at styrke selvfølelsen ved at involvere sig i en international konflikt.

som det italienske statsbudget i et helt år. Umiddelbart efter sejren over Etiopien blandede Mussolini Italien ind i den spanske borgerkrig fra juli 1936, et engagement, der kostede Italien dyrt i både ressourcer og menneskeliv. Den økonomiske konsekvens var at Italien blev sat tilbage i det våbenkapløb som alle andre førende europæiske lande påbegyndte på dette tidspunkt, hvilket gjorde Italien håbløst uforberedt til at deltage i den kommende stor-krig.

1935

DEN ANDEN ITALIENSK-ABESSINSKE KRIG

Mussolini havde længe peget på Afrika som målet for Italiens ekspansion: *Vores halvø er for lille, for stenet og for knoldet til at kunne brødføde sine 40 mio indbyggere*, sagde han i en tale til parlamentet i 1924.

Italien indledte derfor i 1935 på ny en krig imod Etiopien (dengang kaldet Abessinien), den såkaldt anden italiensk-abessinske krig. Krigen står på mange måder som en skamstøtte over italiensk krigsdeltagelse – paradoksalt nok eftersom det er en af de meget få krigssejre landet kan prale af. Sejren var dels en konsekvens af overlegen teknologi, men også af en vold-

som brug af giftgas, hvilket var en overtrædelse af krigens love, jf. Genevekonventionen om krigens love (første gang vedtaget i 1864, senere revideret, bl.a. i 1929). Giftgas blev også anvendt imod civile. Der var eksempler på, at det italienske militær afbrændte etiopiske landsbyer, og når beboerne, chokerede, hostende og forbrændte, nåede den nærmeste flod for at få vand, var denne forgiftet med sennepsgas.

Mussolinis styrker var de etiopiske langt overlegne, det var faktisk den største styrke, der nogensinde var blevet brugt i en kolonikrig. Over for Italiens moderne stålfrent, stod en forhutlet flok mangelfuldt organiserede krigere med primitiv udrustning.

På hjemmefronten virkede krigen mobiliserende. Hvad der ikke lykkedes ved samlingen i 1860-61, lykkedes ved Etiopienskrigen i 1935: at samle Italien og det italienske folk om et fælles projekt. Højdepunktet blev nået den 18. december 1935, hvor alle italienere blev opfordret til at donere deres vielsesringe af guld til nationen. Som symbolsk erstatning fik giverne en ring af jern. En ring, der altså dels kunne bruges til at vise at man havde gjort sin patriotiske pligt, men også en ring, der symbolsk og rituelt skabte et ægteskabsbånd mellem folket og nationen. *Giornata della fede* kaldtes denne dag med en belejlig tvetydighed, idet det kan oversættes til både "ringens dag" og "troskabens dag". Og italienerne strømmede til. Dagen var egentlig en konsekvens af Folkeforbundets økonomiske sanktioner, som Italien var blevet pålagt som konsekvens af krigen, men det er nok tvivlsomt hvor stor økonomisk værdi kampagnen har haft. Som en manifestation af et samlet, patriotisk Italien havde dagen til gengæld en betydning, der ikke kan overvurderes, også selvom måske ikke alle deltog helt frivilligt.

Og det var tiltrængt med moralsk oprustning, for krigen var gået i stå. Senere samme måned gav en stadigt mere desperat Mussolini ordre til anvendelsen af gas: *...hvilken som helst slags gas...også i massivt omfang*, som han skrev. I løbet af de næste tre måneder regnede mere end 1000 store bomber fyldt med kemikalier ned over etiopierne, ligesom fly sprøjtede giftgas ud over både soldater og civile, med massive tab til følge. Etiopiens kejser, Haile Selassie, appellerede igen og igen til Folkeforbundet, men forgæves (se kilde 17).

I maj 1936 indtog italienerne hovedstaden Addis Abeba, og Mussolinis sejrserklæring medførte massive jubelscener i Italien. Politisk blev konsekvensen, at Italien stødte England og Frankrig, som havde kritiseret Italiens angreb, fra sig – og at Italien dermed helt naturligt blev endnu tættere knyttet til Tyskland.